

H Í R E K

Aranyossi Pál emlékezete. A neves újságíró, a *Vörös Újság*, majd egy sor külföldi emigrációban megjelent kommunista orgánum főmunkatársa és szerkesztője, egyedül publicisztikai, sajtótörténeti jelentőségénél fogva is megérdemli, hogy emlékét a *Magyar Könyvszemle* lapjain is megörökítsük. Az elhunyt fölötti gyászban mindenképpen illő osztoznunk, hiszen íróink és publicistáink műve az, amelyet a *Magyar Könyvszemle* figyelemmel kísér, a maga sajátos szemlélete és módszerei szerint, a művek foglalatára, a könyvre, a hírlapra, a folyóíratra fordítva gondját minden más előtt.

De ARANYOSSI Pálról a sajtó történéseinek van olyan mondanivalója is, amely az országos részvét közepette sem került a köztudat fényközpontjába, és amely éppen a magyar könyv- és sajtótörténet folyóiratában kívánkozik megörökítésre. Nem mindenki emlékezik bizonyára, hogy ARANYOSSI Pál a sajtótörténet és benne különösen a magyar sajtó története iránt is élénk és megértő érdeklődést tanúsított. 1948-ban az ő vezetésével rendezték a Magyar Nemzeti Múzeum épületében a szabadságharc százéves fordulóját ünneplő nagy történelmi kiállítás mellett a külön sajtókiállítást, a sajtószabadság kimondásának centenáriumáról beszélő, de egyben a sajtó új céljait, új feladatait is megvilágító dokumentumok tárlatát. „Ez a kiállítás az első kísérlet arra, hogy a magyar sajtó fölszabadulásának százéves jubileuma alkalmából megmutassuk a nagyközönségnek az újságíró szerepét népünk négyszázéves függetlenségi harcában” — írta ARANYOSSI a kiállítás ismertetőjében.

A kiállítás előkészítő munkáját ARANYOSSI vezetésével — aki akkor a Magyar Újságírók Országos Szövetségének főtársa volt, (első ebben a minőségben a felszabadulás után) — a Szövetség megbízottaiból és az Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptárának dolgozóiból szervezett gárda végezte. A magyar sajtó történeti múltjának dokumentumai mellett ekkor kerültek Budapestre első ízben a nyilvánosság elé az emigrációs és az illegális sajtó addig csak szűk körben ismert orgánumai, mint a *Párisi Munkás*, a *Csehszlovákiai Sarló* és az *Út*, a kolozsvári *Korunk*, a New-York-i *Új Előre*, a mexikói *Szabad Magyarság* és a moszkvai magyar kommunista folyóiratok, a *Sarló és Kalapács*, meg az *Új Hang*.

Ugyancsak 1948-ban és ugyancsak ARANYOSSI vezetésével próbálta egy kis csoport lerakni a demokratikus újságíróképzés alapjait. A meg nem valósult tervben a sajtótörténet — a magyar és a világsajtó története egyaránt — jelentős helyet kapott.

ARANYOSSI saját szavaival zárhatjuk le a legméltóbban ezeket az emlékező sorokat: azokkal a szavakkal, amelyekkel ő maga méltatta az újságíró történelmi szerepét — és amelyek a mi szemünkben ma már a legteljesebben vonatkoztak az ő saját történelmivé vált alakjára is: „Ritka madár az olyan olvasó, még a történelemben jártasak közt is, akinek tudatában elevenen élne az áldozatkészségnek és hősiességnek az a roppant tömege,

mellyel a sajtó szürke, leggyakrabban névtelen, nyomorúsággal és elnyomással küzdő munkásai, a szabadság, az egyenlőség, a népek önrendelkezéséhez, az emberek munkához és kultúrához való jogának gondolatait a dolgozó tömegek közkincsévé tették.”¹

DEZSÉNYI BÉLA

Geréb László 1905—1962. A műveltség nem öncél: azért kell műveltségre szert tennünk, hogy azt tovább adhassuk, hogy minél szélesebb körben terjeszthessük — talán ebben jelölhetnők meg azt a vezérfonalat, amely korán eltávozott kartársunk, GERÉB László életművét végigkíséri.

Családja jogásznak szánta, ezért szerzett ügyvédi diplomát. Szíve azonban mindig az irodalom felé vonzotta. Az első lehető alkalommal, a felszabadulás után, végzett a bölcsészkaron is és ettől kezdve „céhbeli”-ként foglalkozhatott örök szerelmével, a magyar irodalommal.

Irodalmi tevékenységének maradandó értékű alkotásai a magyar középkor, renaissance és barokk költészeti kincstára jelentős részének átszarmaztatása: műfordításai. Irodalmi pályáját már a felszabadulás előtt műfordítással kezdte, a negyvenes évek elején lefordította MORUS *Utópiáját* és RÁKÓCZI *Vallomásait*; mindkét művet színvonalas bevezető tanulmánnyal bocsátotta útra. Munkásságának java azonban a költői műveknek szólt. Az ő tolmácsolásában szólalt meg az 1100 tájáról származó *Vízkereszti játék* éppúgy, mint az 1241—1242-ből való *Siralomének a tatárdúlta Magyarországról*; a XIII. századi himnuszok és leoninusok, a XIV. századi sequentiák, a XV. századi rimes krónikarészletek éppúgy érdekelték, mint HANNULIK, SZERDAHELYI, SCHEDIUS, BATSÁNYI latin nyelvű versei. JANUS PANNONIUS *Itáliai évek* című kötetéhez KARDOS Tibor, *A Duna mellől* című fordításkötetéhez HUSZTI József írt bevezető tanulmányt (az előbbi a Vajda János Társaság kiadásában jelent meg 1943-ban, az utóbbi az Officinánál, 1940-ben). Ekkor még kereste a formanyelv megoldását és a magyaros versforma mellett döntött. 1943-ban jelent meg értékes kis összeállítás a BONFINI *Decadeseiből* *Mátyás király* címen.

A felszabadulás után a Zala megyei földhivatal élén találjuk. Szabad idejében azonban itt is irodalmi működést fejt ki: ekkor fordítja le az első magyar tárgyú époszt, Stephanus TAURINUS *Stauromachia* című, hexameterekben szerzett hőskölteményét Dózsa György harcáról, tetteiről, haláláról.

Zala megyei működése után lép a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szolgálatába és ennek munkatársa mindaddig, amíg súlyos szívbetegsége időelőtti nyugalomba vonulásra nem kényszeríti, 1951-ig. Könyvtárosi működése megoszlik a 7. kerületi könyvtár (Vág u.), a Szovjet osztály és a Központ között. Mint kerületi könyvtárosnak alkalma nyílt, hogy kamatoztassa széleskörű irodalmi ismereteit. Különösen az ifjúsággal foglalkozott nagy szeretettel és ügybuzgalommal; ha egy-egy középiskolás irodalmi kérdésben fordult hozzá tanácsért, nemcsak türelmesen, hanem lelkesen merült bele a magyarázatba. Első vezetője volt az önálló Szovjet osztálynak a 10. sz. kerületi könyvtárban (Népköztársaság útja), amely a fejlődés későbbi során a Gorkij Könyvtárba olvadt be. A Központban előbb a Fiókközpontban, majd a Tájékoztatóban teljesített szolgálatot. Mindkét helyen nagy hasznára volt a könyvtárnak biztos irodalmi ítélete, ízlése, műveltsége.

¹ *A százéves szabad sajtó.* A Magyar Ujságírók Országos Szövetsége és az Országos Széchényi Könyvtár kiállításának ismertetője. Bp. 1948.

Könyvtárosi évei termékeny esztendőket jelentettek számára irodalmi téren is; ebben az időben készítette legtöbb bibliográfiáját. Feldolgozta a hazai parasztlázadások verses és elbeszélő irodalmát a XV. századtól a XVIII. századig, és összeállította a párisi kommun visszhangját az egykorú magyar irodalomban. Összeállította, jegyzetekkel látta el és lefordította a magyar parasztháborúk irodalmát 1437—1514 között. Hallatlan szorgalomról, fölényes tudásról és szakértelemről tanúskodik a *Munkásélet és munkásmozgalom a magyar irodalomban 1867—1872* című bibliográfiája is, amely ugyancsak a Szabó Ervin Könyvtár kiadásában, de már nyugalomba vonulása után jelent meg.

A szorosan vett tudományos munka mellett vissza-visszatért kedvelt költőihez is. *A magyar renaissance költői*, *A magyar középkor költészete*, *A hazai latin nyelvű költészet a barokk korban* című kötetei ekkortájt születnek meg szintén; az utolsó kéziratban maradt. A költészet kincseit ugyancsak felhasználta a tudomány népszerűsítésére: minden egyes versfordítás-kötetéhez kimerítő jegyzetapparátust, bevezetést, tanulmányt mellékel. Utolsó versfordításai NYILAS Márta: *Pest-Buda a 18. század költészetében* című munkájának függelékében jelentek meg.

A tudás terjesztésének vágya nyilvánult meg ifjúsági regényeiben. Magyar humanisták alakjait népszerűsíti *Mátyás király lantosa* és *A parasztgenerális* című munkáiban. A tihanyi alapítólevél keletkezését (*Bűvár Kund*), a tatárjárást (*Égő világ*), a szabadságharcot (*Galamb Miska*) viszi közel ifjú olvasói lelkéhez többi ifjúsági regénye.

Ugyanez a szándék vezette magasabb szinten, amikor GVADÁNYI *Peleskei nótáriusának* és KAZINCZY *Fogságom naplójának* új kiadását készítette sajtó alá. Az ő gondolata volt a magyar középkor egy sor forrásmunkájának a nagyközönség számára való igényes kiadása, amelyet a Magyar Helikon valósított meg. Így láttak napvilágot GERÉB László gondozásában a *Képes Krónika*, TEHRÓCZI, KÜKÜLLEI, BONFINI munkái, persze kivonatosan.

Az irodalmi alkotások pusztja felsorolása is hatalmas műveltséget és még nagyobb szorgalmat árul el, több szinte bele sem fér egy zaklatott kor emberének életművébe. De GERÉB László betegsége ellenére szívesen, könnyen és gyorsan dolgozott. A kényszerű nyugalom éveiben is fáradhatatlanul munkálkodott azon, hogy tudását tovább adja. Nem eredménytelenül. Gazdag életműve érnél maradandóbb, korai távozása fájdalmas veszteség.

ZOLTÁN JÓZSEF

Tóth Kálmán. A könyvtárosok azonos művelődési célokért küzdő egész közössége számára fájdalmas veszteséget jelent TÓTH Kálmánnak, a kolozsvári Egyetemi Könyvtár aligazgatójának halála.

TÓTH Kálmán 1910. július 8-án született Brassóban. Ebben az élénk gazdasági és szellemi életet élő háromnyelvű városban szerzett gyermekkori élmények alkották az alapját annak a szűk nemzeti kereteken felülemelkedő szellemi érdeklődésnek, amely majd az érett férfit egyaránt alkalmassá teszi a magyar, a román és a szász művelődés szolgálatára. Alsóbb és középkorait szülővárosában végezte, 1928-tól 1933-ig pedig a kolozsvári Kereskedelmi Akadémiának volt a hallgatója. Itt a kémia-fizika szakból kereskedelmi tanári képesítést is szerzett. 1933-ban ipari-kémiai tanulmányai tökéletesítése végett a brünni műegyetemet látogatta. Ottani élményei azonban a könyvek és könyvtárak iránt serdülőkorra óta szenvedélyesen érdeklődő fiatalemberben tudatosították a tudományos dokumentáció és a könyvtárügy modernizálásának fontosságát a korszerű tudományos munka számára. Ettől fogva egyre inkább ezek a kérdések kerültek érdeklődése előterébe. Lelkesen tanulmányozta előbb a csehországi könyvtárak viszonyait, majd

Bécsbe utazott, hogy az egykori császárváros világhírű gyűjteményeiben gazdagítsa könyvtárosi szakismereteit. Amikor 1934-ben hazament Erdélybe, nem a gazdasági életben keresett magának elhelyezkedést, hanem a kolozsvári unitárius kollégium könyvtárában vállalt könyvtárosi alkalmazást. Tudatosan választott élethivatására való további felkészülését szolgálta 1935-ben Németországba tett újabb tanulmányútja. Lipcsében, Münchenben és Erlangenben a dokumentációs szolgálat szervezetét és megoldásait, a régi „muzeális” könyvanyag feldolgozásának és hasznosításának kérdéseit, a könyvnyomtatás korai értékeinek, a vetustissima-anyagának, valamint az ősnymtatványoknak a problematikáját, továbbá az egyetemi munka és a könyvtári szolgálat kapcsolatait igyekezett minél alaposabban megismerni. A közművelődési könyvtárak kérdéscsoportja 1935—36-ban tűnt fel Тóтя Kálmán érdeklődési körében. Ezekre a szülőföldjén is annyira időserű könyvtári feladatokra a magyar főváros közművelődési és munkáskönyvtári viszonyainak a tanulmányozása útján készült fel. Állandó könyvtárosi önképzése mellett azonban közgazdasági műveltségét szintén szakadatlanul gyarapította. 1941-ben közgazdasági oklevelet, 1948-ban pedig közgazdasági doktorátust szerzett.

Тóтя Kálmán 1941-ben került képzettségének igazán megfelelő munkahelyre, a kolozsvári Egyetemi Könyvtárba. A második világháború azonban jó időre megakadályozta, hogy már akkor komolyan nekiláthasson könyvtárosi álmai megvalósításának, 1943-ban katonai szolgálatra hívták be, ahonnan — két esztendei hadifogság után — csak 1946-ban került vissza régi munkahelyére. 1949-től fogva aligazgatója, 1958 és 1960 között tényleges vezetője volt a kolozsvári Egyetemi Könyvtárnak. A megváltozott körülmények között most már szabadon kibontakozhatott Тóтя Kálmán sokoldalú könyvtárosi tevékenysége. Egyrészt alaposan kivette részét a háború nyomainak eltüntetéséből és azokból az erőfeszítésekből, amelyek arra irányultak, hogy az Egyetemi Könyvtár újra fontos dokumentációs bázisa legyen mind a kolozsvári, mind pedig az egész romániai tudományos kutatásnak. Másrészt azonban a művelődési forradalom keretei között az általános könyvkultúra emeléséért folyó harctól sem sajnálta sem a fáradságot, sem az időt. Vallotta a könyvtárosok közös felelősségét mind a széles néptömegek művelődési színvonalának emeléséért folyó munkával, mind pedig az ország könyvtári kincseivel szemben. E meggyőződéstől vezetettve vállalta az átmenet nehéz éveiben a kolozsvári szakszervezeti könyvtárak szervezésének szakmai irányítását, előadások tartását az üzemi könyvtárosok kiképzésére rendezett tanfolyamokon. De ugyanezért nem rettent vissza a fizikai munka vállalásától sem, ha egy-egy vidéki könyvtár biztonságáról, könyvtárroncsok megmentéséről volt szó.

Тóтя Kálmán különös ötvözete volt a régi és az új könyvtáros-típusnak. Megvolt benne a régi könyvtárosoknak az a pazarló bőkezűsége, amely a kutató minél alaposabb felvilágosítását saját személyes ügyévé téve igyekezett minden hozzáfordulón segíteni. Ugyanakkor azonban az új könyvtarostípus erényeinek is szintén megtestesítője volt. Közgazdasági és természettudományos előképzettsége ugyanis megővta őt a régi filológus-történész könyvtárosok egyoldalúságától, alapos technikai ismeretei pedig a könyvtárosi munka gyakorlati problémái iránt tették fogékonnyá. Bár rendkívül alapos és szélesskálájú elméleti képzettséggel rendelkezett, elsősorban a könyvtári gyakorlat embere volt. Önzetlen segítőkészsége megakadályozta abban, hogy régen melengetett tudományos terveit befejezhesse. МАКАИ НУТВО Јános XVII. századi kolozsvári nyomdászról megjelent dolgozata (1957) azonban mutatja, hogy milyen további szép eredményeket várhatott volna még a romániai könyvtártörténet Тóтя Kálmántól, ha a halál váratlanul, ereje teljében el nem ragadja.

Távozása vesztesége mindazoknak, akik vallják a népek közötti szellemi együttműködés fontosságát, és hiszik, hogy a könyvtárosok szerény szolgálata a művelődési javak cseréje terén lényeges tett az emberi haladás érdekében.

Újranyomják a Kolokol-t. A *Magyar Könyvszemle* az 1958. évi 2. sz. 162—164. lapon beszámolt az Országos Széchényi Könyvtár egyik értékes gyarapodásáról, a napjainkban bibliográfiai ritkaságzámba menő *Kolokol* c. forradalmi újságról. (Majestent 1857. júl. 1—1867. júl. 1.)

Száz év kellett ahhoz, hogy a Magyarországon lappangó számok közül három évfolyam (részben a 2. kiadásból) mint periodika-ritkaság bekerüljön a periodika-ritkaságok magyar gyűjteményébe, a Hírlaptárba. Azóta már mikrofilmen a teljes első kiadás is hozzáférhető a Szovjet Tudományos Akadémia moszkvai könyvtárának segítségével. Így lehetővé válik az oroszországi forradalmi mozgalom fejlődésére oly nagy hatást gyakorolt lap két kiadása történetének, még inkább magyar vonatkozású részeinek vagy cikkeinek feltárása, hiszen a szerkesztők és kiadók (GERCEN és OGARJOV) egyikének kapcsolata a magyar emigránsokkal és állásfoglalása a magyar szabadságharc ügyében közismert.

Az összesen 245 számot magában foglaló nagyjelentőségű újságot annak idején a Londonban működő Szabad Orosz Nyomda állította elő — most a Szovjet Tudományos Akadémia új nyomtatásban kiadja. A kiadással összefüggő munkát MILICANYESKINA akadémikus, neves történész irányítja. Az első három évfolyam már elkészült három önálló kötetben.

A lap teljes újrakiadását a történettudomány, a publicisztika és az irodalom igen fontos eseménynek tekintik.

NAGYDIÓSI GÉZÁNÉ

Százesztendős Magyarország legnagyobb földgömbje. Kevésé ismert tény, hogy Magyarország a nagyméretű régi földgömböt birtokló államok között előkelő helyet foglal el: az egyik legnagyobb földgömb a mienk; még kevésbé ismert, hogy ez a világviszonylatban is tekintélyes nagyságú régi glóbusz teljesen magyar munka, s éppen az idén van száz éve annak, hogy elkészült. Az Országos Széchényi Könyvtár őrzi e reprezentatív alkotást.

A mű létrehozójáról néhány száraz életrajzi adaton kívül alig ismeretes bármi is. Nevét hiába keressük SZINNYEI bibliográ-

fiájában vagy életrajzi lexikonában. Csúpan a PERCZEL-család levéltárának néhány dokumentuma őrzi emlékét és — műve, amely megfelelő kiállítási lehetőség hiányában még ma is jóformán ismeretlen a magyar nép műzeum- és könyvtárlátogató tömegei előtt. E kevés adatból tudjuk, hogy a készítő PERCZEL László, PERCZEL Mór honvédtábornok öccse, 1827-ben született Bőrsönyben Bonyhád mellett; 1841—45 közt a bécsi hadmérnöki főiskola hallgatója volt: rövid ideig tartó szolgálat után búcsút mondott a császári hadseregnek, majd neje birtokán, a Komárom megyei Kömlődön telepedett le, s itt készítette hatalmas — 132 cm átmérőjű — földgömbjét. Forrásait, esetleges segítőitársait nem ismerjük: valószínűleg egyedül, földrajzi és műszaki könyveire támaszkodva szerkesztette a glóbuszt; ezt azután a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta, s ennek köszönhető, hogy munkája fennmaradt. A múzeum 1881-ben a velencei III. földrajzi világhiállításra is elküldte a földgömböt, amelyet ott megcsodáltak pontossága, kiállításának szépsége és nem utolsósorban nagysága miatt.

Az egész földgömb kézírással készült pergamentpapírosra rajzolt szelvényekből, amelyek favázú, papírmasé alapozású gömbre vannak kasírozva. A hegyrajz barna, a vízrajz kék, a településhálózat vörös színű névirással van ellátva: sajnós, az utóbbi meglehetősen elmosódott már. Figyelemre méltó a névirás viszonylagos sűrűsége, valamint az, hogy a földgömb készítésekor még csak éppen hogy ismertté vált afrikai, ázsiai és délamerikai települések már szerepelnek rajta, ami PERCZEL nem csekély földrajzi tájékozottságát kívánja meg, annál inkább, mert topográfiajában igen kevés és csak csekély hiba található. A földgömb naptárkerete is nagyon szép kidolgozású. A keretet és a gömböt őt, kerekeken gördülő láb tartja, amelyek finom hajlított fából készültek. Az egész konstrukció nagysága ellenére sem nehézkes, és nemcsak tartalmának megbízhatósága, de külsejének tetszetős kivitele miatt is igen reprezentatív. Sajnos, az előállítás körülményeiről ma sem tudunk sokkal többet, mint amennyit a címe elárul: „Földgömb. Készítette és rajzolta Perczel László. Kömlődön, Magyar honban, 1862.”

FALLENBÜCHL ZOLTÁN

Tangut filológia. A Szovjetunióban nem rég megjelent *Tangut filológia* című könyv mint írástörténeti dokumentum is jelentős.

A tangut állam (IX.—XIII. századig állott fenn) végleges elpusztulása óta a XX. század elején KOZLOV és expedíciója révén került a tudományos érdeklődés körébe. Ekkor a sok régészeti lelet között egy egész könyvtár, sok száz könyv és kézirat is újra napvilágot látott. Majd az akkor Angliában élő magyar származású STEIN Aurél néhány könyvet áthozott az ásatások színhelyéről Európába, így kerültek a British Museumba is.

A keleti nyelvek tudósai évtizedek óta próbálják a tangut írást megfejteni, ami N. A. NYEVSZKIJnek most sikerült hosszú tanulmányozás után, az ótibeti és ókínai nyelven írt könyvek egybevetésével. A kb. hatezer írásjel megfejtésével megismerhetővé vált többek közt a tangut állam törvénykönyve, egy katonai tárgyú tanulmány, több vallási szöveg, az úgynevezett buddhista szutra. — A *Tangut filológia* kötet egynegyed része a szerző tanulmányait, háromnegyed része a kéziratok fotokópiáit tartalmazza.

A könyv kiadása most lehetővé teszi egy kihalt nép történetének rekonstruálását.

NAGYDIÓSI GÉZÁNÉ

Újnyugatnémet könyvtártudományi összefoglalás. A wiesbadeni O. HARRASOWITZ-cég Johannes LANGFELDT szerkesztésében megjelenteti *Handbuch des Büchereiwesens* címmel a közismert, második kiadásában most befejezett F. MILKAU-féle *Handbuch der Bibliothekswissenschaft* újabb változatát. A kiadvány „Lieferung”-okban jelenik meg: az 1. 1961-ben, a 2. 1962-ben látott napvilágot. A kiadvány ismertetésére az első kötet befejezése után térünk vissza.

T. A.

Fordítási statisztika. A Bibliographie de la France című folyóirat nemrég tette közzé a fordításos irodalomra vonatkozó nemzetközi adatait. A legtöbbet fordított szerzők között első helyen LENIN áll (műveiből 1961-ben 240 fordítás jelent meg), utána sorrendben SHAKESPEARE, VERNE, TOLSTOJ és CSEHOV következnek.

N.

Husz János tankönyve. Husz János eddig ismeretlen tankönyvéből 8 lapnyi töredéket találtak a brnoi egyetemi könyvtárban. A töredékek a latin és a cseh ábécét, továbbá közmondásokat és imádságokat tartalmaznak. Az értékes lelet egy Baselben nyomtatott könyv kötéstáblájából került elő.

N.